

החינוך מכין את התלמידים לעתיד

נימרוד סמילנסקי פרידמן

אם לא תלמד, יבוא עתיד ויבלע אותך

לא רק בטרגדיה היוונית. גם המיתולוגיה הנורדית מלמדת אותנו שידיעת העתיד אין בה ערובה ליכולתנו לשנותו. משום מה, אנשי חינוך רבים מתיימרים לעשות מה שלא עלה בידי ראש האלים הנורדיים, אודין: לדעת מה יהיה בעתיד ולהכין את ילדינו לקראתו



אודין, אבי האלים במיתולוגיה הנורדית

מבאר זו יכולה לספר לנו שעל פי פרויד, ילדים בגיל בית הספר היסודי יחוו רתיעה מבני המין השני ועל כן מומלץ בחום לשמור על מרחבים נפרדים לכל אחד מהמינים "עד יחלוף זעם". לגימה מבאר החוכמה של החינוך תלמד אותנו שרק בגיל 12-13, לפי פיאז'ה, אנחנו מתחילים לייחס כוונות למעשים של אחרים ועל כן רק בשלב הזה אנחנו מתחילים להבין את השוני והמגוון שיכול לעמוד ביסוד מעשים דומים. לגימה מהבאר תגלה שסביב גיל 18, לפי אריקסון, מתחדד המתח בין גיבוש זהותו של המתבגר לטשטוש אותה זהות. בשלב זה הנער צריך לפתח לעצמו נאמנות לעצמו, לזולת ולערכים ורעיונות. אם זה לא יקרה, הוא עלול להיות "ילד נצחי" - אדם שלמרות גילו, התנהגותו מאופיינת בחוסר אחריות.

בנבואה שבה חזה אודין את מה שבסופו של דבר הוביל לקץ העולם התרחש מותו של אל היופי והאמת, באלדר. חרף הניסיון הגואש לשמור על באלדר חף מכל פגע, מצא לוקי ה"תכסיסן" את הדרך לפגוע בו וכך התחילה שרשרת אירועים בלתי נמנעת. חוסר היכולת למנוע עתיד צפוי הוא מה שמאפיין כל טרגדיה. המסקנה המתבקשת לאנשי חינוך היא: הימנעו מאשליות באשר ליכולתכם לחזות את העתיד, שכן אינכם יכולים לעשות זאת. ואולם אפילו אם אתם יכולים לחזות את העתיד, אין כל ערובה שביכולתכם לכוון אותו.

קשה באנשי מקצוע במקצועות כגון מסגרות, חשמלאות וכדומה. המסקנה המתבקשת תהיה לעודד תלמידים לגשת למסלולי לימודים של הכשרה מקצועית. אבל ידנו תקצר, משום שהבנת הכיוון שהעתיד הולך אליו לא בהכרח נותנת תשובות על ההווה. האם נכון לפנות לחשיבה חינוכית? אולי מוטב "לייבא" מסגרים מחו"ל?

עתיד החינוך כעתיד האדם

כבני אדם אנו חולקים מאפיינים משותפים שמשפיעים על ההתפתחות שלנו. במובן זה, ההומניסטי, העתיד שלנו קבוע מראש ומשותף. רובנו רוכשים שפה בשלוש שנות החיים הראשונות תוך כדי "ניסוי וטעייה", רובנו מגיעים לבשלות מינית בגיל העשרה ומאבדים את שיקול דעתנו ובערוב ימינו אנחנו מוצאים נחמה גדולה בחברינו. העתיד הזה ידוע מראש. איך מתכוננים אליו? הדרך הטובה ביותר היא לטפח את אופיו ואישיותו של האדם, לחדר את מחשבתו, להרחיב את חרדי נפשו, לתמוך אותו ולבנות אצלו תמונה חזקה של עולם מוסרי. עתיד כזה, אינדיבידואלי וכללי-אנושי, יש בו אתגרים אוניברסליים הקשורים לשלבי ההתפתחות הצפויים לילד. ביחס לעתיד הזה, באר מלאה של חוכמה עומדת לרשותנו: הבאר של ההגות החינוכית. לגימה

לחנך טוב יותר את ילדינו. הקלישאה המקובלת בהקשר זה היא "החינוך צריך להכין את הילדים לעתיד". לא שאנחנו יודעים הרבה על "הכנה", אך מהו העתיד שאנחנו אמורים להכין לקראתו?

על-עתיד

יש המאמינים, כמו אלווין טופלר בספר "הלם העתיד", שביכולתנו לדעת פחות או יותר מה יהיה בעתידנו. לעומתם יש גישות שגורסות כי השינויים הם הרבר הקבוע היחיד ועל כן אין שום יכולת לענות על השאלה איך ייראה העולם בעוד עשרים שנה. השינויים הללו חובקי כול. הקטגוריות החברתיות עצמן משתנות, המידע הנגיש עולה על גדותיו, הלגיטימציה של המערכות הפוליטיות מתפוררת ועוד. כלומר, אין אפשרות לומר, באחריות, דבר על העתיד.

אבל נגיד שיכולנו. נניח שמימיר היה מציע את מי הבאר בשישיית בקבוקי פלסטיק ולנו היתה אפשרות לראות מה צופן העתיד. האם אז היינו יכולים "להכין" את ילדינו לאותו עתיד ידוע? האם לתמונת עתיד מוסכמת ומקובלת של העולם אין השפעה משלה על אותו עתיד? אפשר לשער שהכרת העתיד ברמה כלשהי תשפיע על הפעולות שלנו בהווה ואלה ישפיעו על העתיד המשוער. נניח למשל שבעתיד של מדינת ישראל יהיה מחסור

אצלי סוף שנת הלימודים הוא זמן לסיכומים. השלב הזה תמיד מלווה בתמיחה על האופן שבו השנה התגלגלה לאן שהתגלגלה, וכל פעם אני מוצא את עצמי מופתע מחדש. היתה שנה שבה התחלתי כעובד בחנות נוחות באילת וסיימתי בטורונטו במכירת ציורים; בשנה אחרת חשבתי שאני ומשפחתי עומדים לגור באוסלו והתכוננתי לכתוב דוקטורט על ארוס בחינוך, ובסוף השנה מצאתי שאנו בירושלים ואני כותב על מושג הדמיון אצל היידגר. אני נוהג לשאול את עצמי אם הייתי משנה משהו אילו הייתי יודע לאן יתגלגלו העניינים.

אודין, אבי האלים במיתולוגיה הנורדית, הגיע למסקנה הקשה, הפטליסטית, שידיעת העתיד אינה מאפשרת לך לשנות דבר. הכול כבר נכתב והדיו בשה. הוא חיפש אחר חוכמה כל חייו, והכרת העתיד היתה הביטוי הגבוה ביותר לחוכמה מבחינתו. הוא גילה את הסוד: שתיית מים זכים מן הבאר של מימיר מאפשרת לראות את העתיד. לחרדתו הבין אודין כי העולם עתיד להיחרב בקרוב. בה בעת הוא גילה שלא משנה כמה ינסה, הוא לא יצליח לשנות את רוע הגזרה: באחד הימים העולם ייחרב במלחמה בין האלים לענקים. ואכן, כך קרה בקץ כל הימים, או בנורדית עתיקה - ראגנרוק.

להבדיל, שאלת העתיד מעסיקה היום את אנשי החינוך כפי שהעסיקה את אודין. הנחת היסוד היא שידיעת העתיד תסייע לנו

השיבה יצירתית ויצאה מהקופסה



מתי אומרים: בכנסי חינוך, בעיקר כאלה שאנשי הייטק יזומים וגם בימי היערכות כדי להפיח רוח חיים ושמחה בצוות חינוכי.

משפט אופייני: פעם תלמידים היו משננים! לא אצלנו. אנחנו, הורים יקרים, מקפידים על חשיבה יצירתית ועל יציאה מהקופסה שלוש פעמים ביום.

מה הבעיה פה בעצם? חשיבה יצירתית זה באמת חשוב. אבל יש דברים שצריך לדעת והתירוף "חשיבה יצירתית" לא עוזר לחשוב. לוח הכפל, למשל, העובדה שניגריה נמצאת באפריקה, שישמעאל בן אברהם לא היה מוסלמי, שמלחמת העולם הראשונה

התרחשה במאה העשרים ושישי שיטה לחישוב נפח של קופסה (אפילו שאפשר לצאת ממנה) - כל אלה ועוד אלפי נתונים חשובים ומיומנויות בסיסיות מחייבות למידה, הפנמה ותרגול. לא חשיבה יצירתית.

בקלישאה יש גרעין של אמת: חשיבה יצירתית באמת, בניגוד לקלישאה, היא דבר רב ערך ונדיר. בדרך כלל מי שמדקלם קלישאות מתקשה לחשוב ביצירתיות. יש הקשרים שצריך לחרוג בהם מכל תבנית נתונה, ודאי מאוטומטיות. ראו הרצאותיו של דניאל כהנמן באינטרנט, למשל.

אז מה אומרים: כדי לחשב 28 כפול 39 לא צריך לחשוב באופן יצירתי אלא לתרגל מה שלמדנו בכיתה. כשצריך (וצריך): ע"ע התפוצצות הידע) ללמוד בעל פה את קינת דוד לא צריך לצאת מהקופסה. אבל כאשר המורה שואלת בפעם המי יודע כמה? "מדוע לא הכנת את שיעורי הבית?" - חשיבה יצירתית בהחלט לא תזיק.